

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustaf Åleskog

Idrottsvåld utanför spelets ramar

Om straffansvar för våld inom den organiserade idrotten

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Joel Eriksson

Termin: HT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	7
1.3 Frågeställning	7
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Metod och material	8
1.6 Forskningsläge	9
1.7 Disposition	10
2 RÄTTSSÄKERHET	11
3 IDROTTSRÖRELSENS SÄRSTÄLLNING	13
3.1 Idrottsrörelsens rättsliga särart	13
3.2 Idrottsrörelsens egna regelverk	14
4 ALLMÄNT OM STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR	16
4.1 Brottbeskrivningsenlighet	16
4.2 Rättfärdigande omständigheter	17
4.2.1 Samtycke	18
4.2.2 Social adekvans	19

5	ANSVARSFRIHET PÅ IDROTTENS OMRÅDE	23
5.1	Regelriktigt våld	23
5.2	Regelvidrigt våld	24
5.3	Idrottsfrämmande våld	24
5.4	Tidigare underrättsavgöranden	25
5.5	Liljadomen	26
6	ANALYS	28
6.1	Inom spelets ramar	28
6.2	Är gällande rättsläge förutsebart för idrottsutövaren?	31
6.3	Avslutande kommentar	33
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	38

Summary

In the practice of several of our most popular sports, the players are regularly subjected to violent actions that “normally” would constitute assault. The freedom of association and the positive effect sports has on society motivates a special position for the sports movement in the society. From a criminal law perspective, this special position means that violence that occurs in connection with the practice of organized sports is allowed to a greater extent than in normal cases.

In the summer of 2018, the Supreme Court of Sweden convicts the ice hockey player Jakob Lilja of assault after he hit an opponent in the neck with his stick during an ice hockey game. This case becomes the first precedent regarding criminal responsibility of an act of violence committed by a player, towards another player, during an organized sports game. Therefore, the purpose of this study is to examine when an act of violence, committed in connection with organized sports, is subject to criminal procedure, and whether this is predicable to the players. The legal judicial method, which means interpretation and systematization of established law, is applied to the study. The established law is analyzed from a perspective of legal security with focus on predictability.

The study shows that an act of violence, committed during a sports game, which fulfills the requirements of a specific crime, still may be free from liability. The act could be justified by consent or the principle of social adequacy. The Supreme Court of Sweden has created a rule on social adequacy specifically for sports. The rule shows that violent acts that falls within the frames of the game are considered admissible.

The key issue is therefore to determine what type of acts that falls within the frames of the game. By studying the precedent, previous decisions and doctrine, factors that decides whether an act falls within or outside the

frames of the game have been laid out. These are for example the purpose of the act, its coherence with the ongoing game and the nature of the specific sport.

The legal situation was to some extent unclear before the precedent and players had difficulties predicting when their actions could be subject to a criminal proceeding. The legal situation has become clearer and more predictable with the precedent. However, it seems, despite the clarification of the legal situation, somewhat difficult for a sportsman to predict when an act of violence falls inside or outside the frames of the game.

Sammanfattning

Vid utövandet av flera av våra mest populära idrotter utsätts utövarna regelbundet för våld som i ”vanliga” fall skulle utgöra misshandel. Föreningsfriheten och idrottens positiva samhällspåverkan motiverar en, för idrotten, rättslig särställning. Ur ett straffrättsligt perspektiv innebär denna särställning helt enkelt att våld som sker i samband med organiserad idrottsutövning tillåts i större utsträckning än i andra fall.

Sommaren 2018 blir Jakob Lilja dömd till villkorlig dom för misshandel i HD, efter en crosschecking han utfört i samband med en ishockeymatch. Den här domen blir det första prejudikatet gällande straffansvar för våldsamma gärningar företagna på en idrottsplan, inom den organiserade idrottsutövningen. Syftet med den här uppsatsen är därav att utreda när våldsamma gärningar företagna på den organiserade idrottens område leder till straffansvar, och huruvida detta är förutsebart för idrottsutövaren. Metoden som används är en rättsdogmatisk metod vilket innebär tolkning och systematisering av gällande rätt. Rättsläget analyseras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv med fokus på förutsebarhet.

Av utredningen framgår att en gärning företagen på en idrottsplan kan, trots att den uppfyller rekvisiten i ett specifikt straffbud, vara fri från ansvar. Gärningen kan rättfärdigas med stöd av samtyckesbestämmelsen eller läran om social adekvans. HD har skapat en allmän undantagsregel om social adekvans specifikt för idrottens område. Denna säger att gärningar som faller inom spelets ramar är att anse som tillåtna.

Knäckfrågan är således vilka gärningar som faller inom spelets ramar. Genom studerande av prejudikatet, tidigare underrättspraxis och doktrin har faktorer som påverkar om en gärning faller innanför eller utanför spelets ramar lyfts fram. Dessa är bl.a. gärningens syfte, dess samband med det pågående spelet samt den specifika idrottens karaktär.

Innan HD:s dom mot Lilja var rättsläget till en viss grad oklart och en idrottsutövare hade svårt att förutse när dennes gärningar skulle kunna komma att bli föremål för ett straffrättsligt förfarande. Rättsläget har blivit tydligare och mer förutsebart efter domen. För en idrottsutövare framstår det, trots HD:s klargörande av rättsläget, däremot som aningen svårt att förutse vad som gör att en våldsgärning faller innanför eller utanför spelets ramar.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
RF	Riksidrottsförbundet
SF	Specialidrottsförbund
IDR	Idrottens antidopningsreglemente
MFR	Idrottens reglemente om otillåten vadhållning samt manipulation av idrottslig verksamhet (Matchfixningsreglementet)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 10 juli 2018 kom Högsta domstolens första prejudikat gällande straffansvar för en våldsgärning vidtagen i samband med organiserad idrottsutövning.¹ Det var under ett möte mellan Rogle och Malmö Redhawks i mars 2015 som ishockeyspelaren Jakob Lilja crosscheckade Malmös Jens Olsson i nacken och fick tio matchers avstängning av ishockeyns disciplinnämnd.² Lilja fälldes dessutom för misshandel i både tingsrätten och hovrätten och till slut även i HD. På frågan om varför han tror att just hans fall gått så här långt svarade han, ”Jag vet ärligt talat inte varför. Det jag gjorde var fult men många andra gör fula saker också. [...]”³

I kölvattnet av Liljafallet är meningarna delade. Det går att urskilja två olika läger där idrottsexperter och idrottsutövare utgör det ena och rättsexperter det andra. Idrottsexperterna tycker i princip att idrotten ska få sköta ärenden som detta inom sitt egna bestraffningssystem, medan rättsexperterna talar om en gräns för vilket våld som kan undgå allmän bestraffning.⁴ Att kontaktsporter innehåller olika former av våld är allmänt känt och dessutom något som är nödvändigt för att uppnå sportens syfte. Det innebär dock inte att den som ger sig in i leken ska behöva tåla vad som helst. Våldsgärningar företagna på en idrottsplan kan naturligtvis inte vara helt fredade från det

¹ NJA 2018 s. 591.

² Nilsson, Alexander, ”Lång avstängning för Lilja efter överfallet”, Kvällsposten, 2015-03-07, <www.expressen.se/kvallsposten/sport/lang-avstangning-for-lilja-efter-overfallet/> (besökt 2018-11-19).

³ Carlsson, David, ”Det är inte skitbra för andra spelare kanske”, Kvällsposten, 2018-07-10, <www.expressen.se/kvallsposten/sport/hockey/shl/jakob-lilja-doms-for-misshandel/> (besökt 2018-11-19).

⁴ Se t.ex. Wennerholm, Mats: ”Wennerholm, Skickar en signal som är farlig”, Sportbladet, 2018-07-10, <www.aftonbladet.se/sportbladet/a/gPA2yB/wennerholm-skickar-en-signal-som-ar-farlig> (besökt 2018-11-20) och Göransson, Carl & Kihlström, David, ”Domen en bra signal till idrottsvärlden”, TT, 2017-09-26, <www.affarsliv.com/sport/domen-en-bra-signal-till-idrottsvarlden-om4828465.aspx> (besökt 2018-11-20).

allmänna straffansvaret.⁵ Men vart går gränsen och framför allt, hur ska idrottsutövaren veta när en crosschecking, en glidackling eller en spark kan komma att straffas med avstängning nästa match eller villkorlig dom för misshandel?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utreda när våldsamma gärningar utförda inom den organiserade idrottens område leder till straffansvar. Vidare är syftet att, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, analysera huruvida en idrottsutövare har möjlighet att förutse dessa eventuella straffrättsliga konsekvenser av sitt handlande.

1.3 Frågeställning

Följande frågeställningar används för att uppnå uppsatsens syfte:

- När kan en våldsgärning som begåtts inom organiserad idrottsutövning utgöra ett brott och när kan den omfattas av ansvarsfrihet?
- Vad har HD:s dom mot Lilja bidragit med till rättsläget?
- Är det förutsebart för idrottsutövare huruvida deras aktioner kan komma att straffas i ett förfarande utanför idrottsvärldens egna bestraffningssystem?

⁵ Malmsten (1995) s. 498 ff.

1.4 Avgränsningar

I uppsatsen avses med idrottsvåld sådant våld där såväl gärningsmannen som målsägande är deltagare i en idrott; det som även kan benämnas *kvalificerat idrottsvåld*.⁶

Utredningen avgränsas på så sätt att endast idrottsvåld som förekommer i lagsporter där det krävs någon typ av fysisk kontakt undersöks. Här åsyftas i min utredning fotboll, ishockey, handboll och innebandy. Således utreds t.ex. inte kampsport, där själva syftet med sporten är utövande av våld. Vidare behandlas bara idrottsutövande som sker under organiserade former av den anledningen att det då finns ett officiellt regelverk för utövandet.

Förutsättningarna för brott kan enligt Jareborg m.fl. delas in i två grupper. En A-nivå som utgör rekvisit för otillåten gärning och en B-nivå som utgör rekvisit för personligt ansvar. En gärning kan t.ex. vara otillåten men ursäktad och således slipper gärningsmannen ansvar.⁷ I den följande utredningen diskuteras och redogörs endast för A-nivån då uppsatsens fokus ligger på själva våldsgärningen och inte på faktorer hänförliga till gärningsmannens personliga ansvar.

1.5 Metod och material

Den metod som har använts är en rättsdogmatisk metod vilket innebär tolkning av gällande rätt. Tillvägagångssättet för att utreda gällande rätt är att studera och analysera de allmänt accepterade rättskällorna lagtext, förarbeten, doktrin och praxis.⁸ Kapitel 2, 3, 4 och 5 av uppsatsen utgör en utredande del medan kapitel 6 är en analys av rättsläget på området. Eftersom att en del av syftet med uppsatsen är att utreda huruvida det är

⁶ Malmsten (1985) s. 193.

⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 58 f.

⁸ Kleinman (2018) s. 21.

förutsebart för en idrottsutövare att förutse eventuella straffrättsliga konsekvenser av sitt handlande så har jag, framför allt i analysen, applicerat ett rättssäkerhetsperspektiv.

Särskilt stor vikt har lagts vid studerande av doktrin som huvudsakligen författats av idrottsjurister. Vid valet av doktrin har jag kritiskt granskat det som står och använt mig av flera olika författare för att uppsatsen ska få både bredd och klarhet. Tidigare underrättsavgörande har dessutom analyserats kortfattat. Detta för att få en bild av hur bedömningen gjordes innan prejudikatet samt för att se huruvida prejudikatet har bringat klarhet till det gällande rättsläget. Vid valet av underrättsavgöranden har Malmstens rättsfallssamling⁹ studerats noggrant.

1.6 Forskningsläge

Forskningsläget på området idrottsjuridik är i de nordiska länderna tämligen begränsat.¹⁰ Vad det gäller specifikt idrottsvåld är det ännu mer sparsamt vilket gör att det som finns skrivet ofta är författat av samma personer. Områdets förgrundsfigur får anses vara Krister Malmsten¹¹, chefsjurist hos Svenska Fotbollsförbundet och ordförande i Riksidrottsnämnden, som skrivit ett flertal böcker och artiklar rörande idrottsvåld. Även Johan Lindholm¹², professor vid Juridiska institutionen i Umeå, har bidragit till ämnet idrottsvåld.

Vad gäller de rent straffrättsliga delarna av uppsatsen är ansvarsfrihet givetvis ett område som diskuterats omfattande inom doktrin, förarbeten och praxis. För området är framför allt Jareborg, Asp och Ulväng av intresse för

⁹ Malmsten (1994).

¹⁰ Lindholm (2014a) s. 13.

¹¹ ”Krister Malmsten”, Nordstedts juridik, <www.nj.se/expertes/krister-malmsten> (besökt 2018-12-17).

¹² ”Johan Lindholm”, Nordstedts juridik, <www.nj.se/expertes/johan-lindholm> (besökt 2018-12-17).

uppsatsen då de tämligen flitigt har diskuterat ansvarsfrihet på just idrottens område och får anses som framstående namn inom straffrättsdoktrinen.

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds, under kapitel 2, med en redogörelse av begreppet rättssäkerhet av den anledningen att rättssäkerhetsperspektivet då förhoppningsvis följer med läsaren vid studerande av resterande framställning. Därefter följer ett kapitel som beskriver idrottens rättsliga särart med dess egna regelverk och hur det förhåller sig till det allmänna rättsväsendet. Vidare redogörs för de allmänna förutsättningarna för en otillåten gärning med hjälp av begreppen brottsbeskrivningsenlighet och rättfärdigande omständigheter. När läsaren fått förståelse för vad som konstituerar en otillåten gärning så följer ett kapitel där det specifikt redogörs för hur och när ansvarsfrihet kan bli aktuellt på idrottens område. Slutligen följer en analys av rättsläget genom att det som redogjorts för i den utredande delen ställs mot uppsatsens frågeställning.

2 Rättssäkerhet

Rättssäkerhetsbegreppet är i doktrinen omstritt och det finns således ingen entydig definition av begreppets innebörd. Trots oklarheter kring betydelsen tycks det föreligga enighet om att förutsebarhet av rättsliga beslut utgör rättssäkerhetens kärna.¹³ Eftersom syftet med uppsatsen är utreda huruvida en idrottsutövare kan förutse de straffrättsliga konsekvenserna av sin handling så kommer fokus att ligga på rättssäkerhet i form av förutsebarhet.

I regeringens prop. 1984/85:32 anges att vad som främst gör ett rättssystem rättssäkert är när medborgarna behandlas lika inför lagen och har möjlighet att förutse hur lagen kommer att tillämpas. Detta utgör den formella rättssäkerheten. Den materiella rättssäkerheten kan ses som de faktiska möjligheterna att i det enskilda fallet nå ett rättvist resultat. Ett annat sätt att se på materiell rättssäkerhet är som de garantier som finns för att de rättigheter och skyldigheter som lagstiftningen ger medborgarna också motsvaras av den praktiska tillämpningen.¹⁴

Frändbergs uppfattning är att begreppet rättssäkerhet behöver en mer preciserad betydelse. Enligt honom är en vettig sådan precisering för rättssäkerhet ”förutsebarhet i rättsliga angelägenheter”.¹⁵ Detta kan förklaras som att rättssystemet ska tillhandahålla klara, tydliga och pålitliga svar på frågor av rättslig karaktär. För att rättssäkerhet ska råda, menar Frändberg att tre villkor måste ställas upp. För det första krävs det att rättssystemet ställer upp klara och adekvata regler. För det andra så måste medborgarna ha tillgång till dessa regler, dvs. de ska vara publicerade. Slutligen så måste de rättstillämpande organen tillämpa reglerna lojalt och korrekt. Reglerna ska alltså vara tillförlitliga för medborgarna.¹⁶

¹³ Zila (1990) s. 284.

¹⁴ Prop. 1984/85:32 s. 36.

¹⁵ Frändberg (2000/01) s. 270 f.

¹⁶ Ibid. s. 274 f.

Leijonhufvud m.fl. menar att det med förutsebarhet menas att det ska gå att beräkna de straffrättsliga konsekvenserna av ett beteende. Detta ställer krav på att formuleringen av lagtext är klar och tydlig. Om ”lika fall behandlas lika” skapas förutsättningar för förutsebarhet då möjligheterna till godtyckliga avgöranden motverkas.¹⁷

¹⁷ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren (2015) s. 27.

3 Idrottsrörelsens särställning

3.1 Idrottsrörelsens rättsliga särart

Idrottsrörelsens relativt självständiga ställning har sitt yttersta stöd i den grundlagsskyddade föreningsfriheten i 2 kap. 1 § 5 punkten regeringsformen.¹⁸ Där stadgas att var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrad frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Ett argument som ofta framförs för rättslig särbehandling av idrotten är att idrotten totalt sett är positiv för samhället och att det därför ligger i samhällets intresse att göra avsteg från den normala rättstillämpningen.¹⁹

Uppbyggnaden av idrottsrörelsen ser ut som så att högst upp finns Sveriges Riksidrottsförbund som en paraplyorganisation. Under denna finns specialidrottsförbunden. Längst ner är idrottsföreningarna med sina fysiska medlemmar.²⁰ Medlemskapet grundar sig på ett frivilligt ingånget avtal med både rättigheter och skyldigheter.²¹ Idrottsutövarna har genom sitt medlemskap accepterat att följa RF:s regler samt de regler som gäller för det specifika idrottsutövandet.²²

Inom idrottsrörelsen framförs ofta uppfattningen att idrotten har exklusiv rätt till all idrottsrelaterad konfliktlösning. Så förhåller det sig emellertid inte. Det framgår tydligt av domstolsavgöranden avseende idrottsvåld att idrottsutövare inte har någon straffrättslig immunitet.²³

¹⁸ Malmsten (1995) s. 497.

¹⁹ Lindholm (2014b) s. 133.

²⁰ Pallin (2013) s. 195.

²¹ Ibid. s. 199.

²² Ibid. s. 212.

²³ Malmsten (1995) s. 498 ff.

3.2 Idrottsrörelsens egna regelverk

RF:s regelverk är styrande för hur idrottsförbund och idrottsföreningar organiserar sig. Dess stadgar utgör den viktigaste normkällan för svensk idrottsrörelse och kan sägas utgöra idrottens grundlag.²⁴ Tillsammans med SF:s egna stadgar och tävlingsregler anses detta vara idrottsrörelsens motsvarighet till de lagar och förordningar som gäller för landet i allmänhet.²⁵

När det kommer till konfliktlösningen inom idrotten rör det sig i stor utsträckning om rent idrottsliga frågor som inte berörs av vårt allmänna regelverk. Det föreligger däremot naturligt så att normsystemen korsar varandra vilket i en del fall leder till att ärenden kan bli föremål för prövning i såväl ett rent idrottsligt förfarande som ett allmänt förfarande utan att det bryter mot förbudet mot dubbelbestraffning. Förbudet omfattar att den enskilde inte ska prövas eller straffas två gånger för samma gärning, men det hindrar inte att en enskild prövas både i ett straffrättsligt och disciplinärt förfarande.²⁶

De olika fallen inom idrotten kan bl.a. delas upp i idrottsspecifika ärenden och bestraffningsärenden. Med idrottsspecifika ärenden avses ärenden som rör en viss idrotts spelregler och tävlingsbestämmelser. I de flesta organiserade idrotter finns domare som ser till att spelreglerna efterlevs. Domarens ställningstaganden är normalt inte möjliga att överklaga då det skulle ta bort en betydlig del av idén med idrotten. Grova felbeslut kan däremot i vissa fall bli föremål för överklagande.²⁷

Bestraffningsreglerna är sådana regler som är bindande för alla SF samt enskilda medlemmar inom en organisation som är ansluten till RF. Dessa

²⁴ Malmsten (1995) s. 498.

²⁵ Hübinette och Malmsten (2016) s. 17.

²⁶ Malmsten (1995) s. 499; Lindholm (2014a) s. 291.

²⁷ Malmsten (1995) s. 50.

bestämmelser har företräde framför tävlingsbestraffningar och andra administrativa åtgärder.²⁸ De förseelser som kan bli föremål för bestraffning finns uppräknade i 14 kap. 2 § RF:s stadga och kallas för brottskatalogen. Endast dessa förseelser (utöver bestraffning enligt IDR och MFR) kan föranleda bestraffning.²⁹ Framför allt 14 kap. 2 § 8 punkten i RF:s stadga är intressant för den här uppsatsen då den stadgar att den som i anslutning till idrottsverksamhet utövat våld eller försökt utöva våld mot en annan person eller som hotat eller på annat sätt allvarligt kränkt någon kan bli föremål för bestraffning.³⁰ Det krävs enligt denna punkten att våldet förekommit i ett sammanhang där angrepp med kroppen är otillåtet eller att våldet uppenbart överskridit de gränser som anges i spelreglerna. Är det fråga om en våldshandling som gått ut på att skada motståndaren föreligger en straffbar handling.³¹ De påföljder som kan bli aktuella enligt RF:s bestraffningsregler är tillrättavisning, böter och avstängning.³²

²⁸ Hübinette och Malmsten (2016) s. 19 ff.

²⁹ Ibid. s. 27.

³⁰ 14 kap. 2 § 8 punkten Riksidrottsförbundets stadgar.

³¹ Hübinette och Malmsten (2016) s. 41.

³² 14 kap. 3 § Riksidrottsförbundets stadgar.

4 Allmänt om straffrättsligt ansvar

Av nedanstående utredning framgår det att det finns olika sätt att rättfärdiga gärningar, som i ”vanliga” fall skulle vara otillåtna, när de istället företas på idrottens område. Jareborg presenterar en indelning av en otillåten gärning som kan vara till god hjälp för förståelse av den fortsatta utredningen.

Indelningen görs i en A1-nivå som utgör brottsbeskrivningsenlighet och i en A2-nivå som handlar om rättfärdigande omständigheter.³³ Som nämnts ovan så behandlas här endast A-nivån och inte personligt ansvar som hör till B-nivån.

4.1 Brottsbeskrivningsenlighet

Kravet på brottsbeskrivningsenlighet på A1-nivån innefattar en prövning av om en gärning uppfyller rekvisiten i en specifik straffbestämmelse eller rekvisiten för en osjälvständig brottsform, samt en prövning av om en gärning kan undantas med hjälp av allmänna läror och principer för reduktion och tolkning.³⁴

En gärning kan utgöra antingen handling eller underlåtenhet. Den måste i princip ha fysisk karaktär men när det kommer till en gärning i form av underlåtenhet räcker det med att man låter något ske, alltså avstår från att ingripa när man borde gjort det.³⁵ Gärningen måste givetvis uppfylla rekvisiten i den enskilda straffbestämmelsen, dvs. den ska vara

³³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 59.

³⁴ Asp och Ulväng (2009) s. 266; Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 60 ff.

³⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 71 f.

straffbelagd.³⁶ I t.ex. mordparagrafen, 3 kap. 1 § BrB, är rekvisiten ”berövar”, ”annan” och ”livet”.

Den andra delen av brottsbeskrivningsenligheten är en prövning av om gärningen ska undantas med hjälp av allmänna läror och principer för reduktion och tolkning.³⁷ Straffbestämmelserna är ofta skrivna så att de rent språkligt omfattar många sätt att orsaka ett visst resultat. Det finns då principer som begränsar det straffrättsliga ansvaret.

Gärningsculpabedömningen är en sådan lära. Det handlar i huvudsak om att bedöma om gärningen som orsakat följden kan sägas vara sådan att den inte borde företas (dvs. om gärningen innefattat ett otillåtet risktagande) och om följden faktiskt har orsakats pga. det otillåtna risktagandet (adekvat kausalitet).³⁸ Den första delen av bedömningen kan delas upp i två krav. Det första kravet är att gärningsmannen överhuvudtaget kan tillskrivas en kontrollerad gärning. Andra kravet är att den kontrollerade gärningen kan anses innefatta ett otillåtet risktagande. Den andra delen ställer upp ett krav på att det otillåtna risktagandet har orsakat den brottsbeskrivningsenliga följden på ett relevant sätt. Det ska alltså föreligga adekvat kausalitet.³⁹

4.2 Rättfärdigande omständigheter

Brottsbeskrivningarna sträcker ofta kriminaliseringen alltför långt. Därför måste förbehåll göras för en del fall då en gärning inte ska utgöra brott fastän de uppfyller rekvisiten i en brottsbeskrivning. Dessa skrivna undantag har samlats i 24 kap. BrB samt i specialbestämmelser. Vid sidan av de uttryckliga undantagen finns även flertalet oskrivna regler. Alla dessa tillsammans brukar benämnas ansvarsfrihetsregler.⁴⁰ Det som är relevant på

³⁶ Asp och Ulväng (2009) s. 266.

³⁷ Asp och Ulväng (2009) s. 266; Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 61 f.

³⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 61 f, 134 f.

³⁹ Ibid. s. 136.

⁴⁰ SOU 1988:7 s. 39.

idrottens område är den uttryckliga bestämmelsen om samtycke samt den oskrivna regeln om social adekvans.

4.2.1 Samtycke

För att samtyckesbestämmelsen i 24 kap. 7 § BrB ska vara ansvarsbefriande för gärningsmannen krävs dels att ett giltigt samtycke föreligger, dels att gärningen som företas med samtycke inte är oförsvarlig.⁴¹

Ett giltigt samtycke kan delas upp i sex stycken förutsättningar. Det första som krävs är att den utsatte har godtagit eller accepterat gärningen. Det finns inget formkrav för accepterandet utan det väsentliga är istället om gärningen faktiskt har godtagits vilket gör att ett s.k. inre samtycke kan vara aktuellt. Alltså ett samtycke som är underförstått och inte uttryckligen manifesterats.⁴² För det andra krävs det att samtycket har förelegat vid tidpunkten för gärningen. Om det rör sig om en gärning som är utsträckt i tiden så ska samtycket föreligga under hela tiden gärningsmannen har skeendet under kontroll. Om gärningen är uppdelad i etapper ska samtycke föreligga när gärningsmannen slutför sitt handlande.⁴³ Samtycket ska vidare ha lämnats av ett subjekt som är behörigt att förfoga över det ifrågavarande intresset. Rörande brott mot person är det i princip bara personen gärningen riktar sig mot som kan bestämma över sina egna intressen och således vara behörig att lämna samtycke. Enligt 6 kap. 2 § föräldrabalken kan däremot vårdnadshavare ge giltigt samtycke till vissa gärningar riktade mot barn.⁴⁴ Den fjärde förutsättningen är att samtycket ska ha lämnats av någon som är kapabel att förstå innebörden av samtycket. Det ska göras en bedömning av varje enskild person om denne kan anses ha förmåga att göra en rationell bedömning i det hänseendet. Någon rättslig handlingsförmåga i civilrättslig mening krävs inte och att någon är omyndig på grund av t.ex. låg ålder

⁴¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 226 f.

⁴² Ibid. s. 227.

⁴³ Ibid. s. 229; SOU 1998:7 s. 106 f.

⁴⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 229; NJA 1997 s. 636.

utesluter inte att hon kan lämna ett giltigt samtycke. Dessutom krävs att samtycket har lämnats frivilligt och under insikt om relevanta förhållanden. Således får det inte förekommit tvång och dessutom leder villfarelse rörande någon omständighet av betydelse till att samtycket blir ogiltigt. Till sist så krävs det att samtycket är allvarligt menat och får inte ha karaktären av en skenrättshandling. Det är alltså inte giltigt om det sägs som ett skämt.⁴⁵

Utöver ett giltigt samtycke krävs det dessutom att den gärning som företas med samtycke inte är oförsvarlig. Vid försvarlighetsbedömningen ska, enligt 24 kap. 7 § BrB, beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen medför, dess syfte och övriga omständigheter. Av motiven framgår det att gränsen för gärningens försvarlighet som huvudregel går mellan ringa misshandel och normalgraden av misshandel.⁴⁶ I en av HD:s domar som rörde ömsesidig misshandel mellan två pojkar klargjorde HD att samtycke har ansvarsbefriande verkan så länge det inte är fråga om annat än att tillfoga varandra smärta och mer ringa övergående skador.⁴⁷

Gränsdragningen mellan ringa och normalgraden är dock inte en absolut sådan vilket framgår av motiven. Det bör i undantagsfall vara tillåtet att sträcka ansvarsfriheten något längre.⁴⁸ Även gärningar som utgör normalgraden av misshandel bör i vissa fall kunna bli fria från ansvar. För detta krävs att de omständigheter som talar för ansvarsfrihet, främst gärningens syfte, är starka.⁴⁹

4.2.2 Social adekvans

Att använda samtycke som grund för ansvarsfrihet är inte möjligt i alla situationer där det vore att anse som orimligt att ändå bli straffad. Den som frivilligt deltar i sådana sporter som fotboll och ishockey är normalt

⁴⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 229 f; Jfr Bäcklund m.fl. (2018) (kommentaren till 24 kap. 7 § BrB); SOU 1998:7 s. 105.

⁴⁶ Prop. 1993/94:130 s. 42.

⁴⁷ NJA 1993 s. 553.

⁴⁸ Prop. 1993/94:130 s. 43.

⁴⁹ Ibid. s. 73.

medveten om skaderisken. Det betyder däremot inte att det går att säga att personen godtar skadan i det enskilda fallet. Ansvarsfrihet följer istället av att vissa regelöverträdelser är allmänt godtagna i samhället.⁵⁰

Strahl ser på social adekvans som ”livets regel”. Brottsbeskrivningarnas generella utformning gör att de ofta straffbelägger mer än vad som var menat vid lagregelns tillkomst. Straffbuden kan drabba handlingar som är så all dagliga och oskyldiga att man inte kan föreställa sig att de skulle vara brottsliga. Straffbuden ska då läsas med förbehåll och grunden för straffrihet är handlingens sociala adekvans.⁵¹ Man kan således tolka det som att Strahl ger ansvarsfrihet genom att tillämpa social adekvans redan på A1-nivån. Genom att straffbudet tolkas på ett sådant sätt att det inte omfattar gärningar som anses vara socialadekvata, så uppfylls inte brottsbeskrivningsenligheten och en otillåten gärning har följaktligen inte begåtts.

För Jareborg m.fl. står beteckningen social adekvans för en juridisk slutsats och inte ett argument eller skäl för att brott inte anses föreligga. Det är alltså en beteckning på resultatet av argumentationen och inte en faktor som bestämmer resultatet, till skillnad från vad Strahl menar. Jareborg m.fl. menar att begreppet social adekvans kan användas både på A1-nivå och på A2-nivå. På A1-nivån så kallas det då för social adekvans genom bristande gärningsculpa. Vid fall av okontrollerat orsakande undantas gärningar som inte innefattar ett otillåtet risktagande.⁵² Ett exempel på detta är gärningar företagna av hälso- och sjukvårdspersonal. Flera använda metoder inom sjukvården t.ex. nedsövning genom narkos uppfyller normalt kraven på misshandel (försättande i vanmakt). Vad som företas ”i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet” kan däremot aldrig anses innebära ett otillåtet risktagande.⁵³ För Jareborg m.fl. är således gärningen här socialadekvat eftersom risktagandet inte är otillåtet. Däremot får social

⁵⁰ Prop. 1993/94:130 s. 40 f.

⁵¹ Strahl (1976) s. 407 f.

⁵² Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 254 f.

⁵³ Ibid s. 258.

adekvans främst sin användning som en ”dogmatisk slasktratt” eller ”säkerhetsventil” som bör användas om man inte kan förklara ansvarsfriheten med stöd av andra regler och principer. Den rättfärdigande slasktratten krävs för fall då gärningsmannen har kontroll över hela händelseförloppet. t.ex. en hockeyspelare som slår en annan spelare med sin klubba. Någon bedömning av otillåtet risktagande ska då aldrig göras eftersom kravet på gärningsculpa uppfylls genom att gärningsmannen har just kontroll hela vägen. Eftersom brottsbeskrivningsenligheten i dessa fall är uppfylld finns ett behov av att kunna säga att gärningen ändå är tillåten. Således används här social adekvans som en rättfärdigande slasktratt eller en allmän oskriven undantagsregel på A2-nivå.⁵⁴ Även Malmsten förespråkar Jareborgs uppfattning. Genomgående synes samhällsintresset kunna åberopas som en grund för en gärnings sociala adekvans.⁵⁵

I NJA 1997 s. 636 nämner HD begreppet social adekvans för första gången. HD förklarar att det vid sidan av de ansvarsfrihetsgrunder som regleras i 24 kap. BrB finns ett utrymme för tillämpning av oskrivna regler om ansvarsfrihet. En beteckning på dessa är social adekvans. HD nämner också att det i många fall krävs samtycke för att gärningen ska anses socialadekvat.⁵⁶ I NJA 2014 s. 808 förklaras begreppet på ungefär samma sätt. HD säger att ansvarsfrihet enligt principen om social adekvans kan aktualiseras beträffande situationer där det framstår som orimligt och oavsiktligt att ett straffrättsligt ingripande sker.⁵⁷ I det förra fallet friade HD den tilltalade, men i det andra ansågs inte ansvarsfrihet vara aktuellt. I NJA 2018 s. 591, som är fallet mot Lilja, så talar HD om att de oskrivna undantagsreglerna har så mycket gemensamt att det går att tala om en lära om social adekvans.⁵⁸ HD verkar alltså använda social adekvans på så sätt att en viss oskriven undantagsregel visar att en gärning är socialadekvat

⁵⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 254 f.

⁵⁵ Malmsten (1985) s. 199 f.

⁵⁶ NJA 1997 s. 636.

⁵⁷ NJA 2014 s. 808.

⁵⁸ NJA 2018 s. 591 punkt 10.

eller, med andra ord, tillåten.⁵⁹ Alltså som en allmän princip som kan hänvisas till i vitt skilda situationer där ett specifikt intresse anses väga över intresset av lagföring. Principen används helt enkelt när det inte går att förklara ansvarsfrihet för en gärning med stöd av andra regler och principer som är bättre förankrade i straffsystemet vilket anknyter till Jareborgs m.fl. synsätt.⁶⁰

Slutligen ska sägas att Jareborg m.fl. påpekar att det är svårt att dra en tydlig gräns mellan att rättfärdiga en gärning genom en oskriven undantagsregel och en korrigering genom lagtolkning/reduktionsslut och båda typerna av korrigering sker i princip på samma grunder.⁶¹

⁵⁹ Svensson (2016) s. 416.

⁶⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 254; Jfr även rättsfallen NJA 2009 s. 776 och NJA 2015 s. 45.

⁶¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 255 f.

5 Ansvarsfrihet på idrottens område

Krister Malmsten delar in det kvalificerade idrottsvåldet i tre kategorier och Johan Lindholm ger, i sin tur, dessa kategorier namnen ”regelriktigt våld”, ”regelvidrigt våld” och ”idrottsfrämmande våld”.⁶²

5.1 Regelriktigt våld

Till regelriktigt våld hör sådana gärningar som är i enlighet med reglerna för den aktuella idrotten. En första förklaring till ansvarsfrihet i sådana fall kan göras med hjälp av samtyckesbestämmelsen. Den som deltar i en idrott får genom sitt deltagande anses ha samtyckt till sådant våld som ingår som en naturlig del i dess utövande.⁶³

När det rör sig om t.ex. en ung idrottsutövare eller en nybörjare är det tveksamt om det alltid går att säga att denne har givit sitt samtycke med insikt om relevanta förhållanden.⁶⁴ Vissa menar dessutom att det inte går att använda samtycke som grund när det rör sig om mer allvarliga våldsgärningar.⁶⁵ Då kan ansvarsfrihet behöva förklaras med hjälp av social adekvans. För organiserad sportutövning finns regler och dessa kan ses som någorlunda säkra standarder för godtagbart beteende. Den som håller sig inom idrottens specifika regler håller sig inom det tillåtna och risktagandet blir således att betrakta som tillåtet, alltså socialadekvat.⁶⁶

⁶² Malmsten (1985) s. 194; Lindholm (2014a) s. 194.

⁶³ Lindholm (2014a) s. 195.

⁶⁴ Lindholm (2014a) s. 193; Se även ovan under kap. 4.2.1 om samtycke.

⁶⁵ Jfr Malmsten (1985) s. 197-201.

⁶⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 162.

5.2 Regelvidrigt våld

Gärningar som faller inom spelets regler kan alltså inte föranleda straffrättsligt ansvar. Hur är det då med gärningar som är regelvidriga, alltså strider mot spelets regler, men ändå anses vara en del av idrottens idé? I just de lagsporter som är intressanta för uppsatsen är det oundvikligt att utövare utsätts för ett visst mått av både avsiktligt och oavsiktligt våld. T.ex. genom en glidackling mot benet i fotboll eller en crosschecking mot kroppen i ishockey. Många av dessa våldsgärningar faller ofta utanför regelverket för den specifika idrotten men bör ändå anses som en naturlig del av idrotten.

Harlevi förklarar att en del författare menar att ansvarsfrihet även här kan följa redan av samtyckesbestämmelsen. Det kan förklaras med att den som utsätter sig för en risk för skada får anses ha samtyckt till skadan om den realiserar.⁶⁷ Andra anser att den som frivilligt deltar i sporten visserligen är medveten om skaderisken, men det betyder inte att denne godtar skadan i det enskilda fallet.⁶⁸ Samtycke torde inte heller kunna åberopas om det rör sig om allvarigare våld, trots att gränsen för vilket våld som anses försvarligt sätts något högre inom idrotten.⁶⁹ Även Jareborg menar att en idrottsutövare inte redan genom sitt deltagande kan anses ha samtyckt till en våldsgärning som faller utanför reglerna för idrotten trots att de ligger inom ramen för idrottens idé. Därför måste ansvarsfrihet förklaras med hjälp av social adekvans.⁷⁰

5.3 Idrottsfrämmande våld

Den tredje kategorin av idrottsvåld utgörs av sådant våld som ligger utanför reglerna för hur idrotten ska utövas samt utanför idrottens idé.⁷¹ Av

⁶⁷ Harlevi (2009) s. 193.

⁶⁸ Harlevi (2009) s. 189; Prop. 1993/94:130 s. 40 f; Malmsten (1985) s. 200.

⁶⁹ Malmsten (2001) s. 121; Prop. 1993/94:130 s. 40.

⁷⁰ Jareborg (2001) s. 295 f.

⁷¹ Lindholm (2014a) s. 194.

Fängelsestraffkommitténs betänkande framgår det att grova regelöverträdelser helt klart kan föranleda straffansvar.⁷² Är en regelöverträdelse uppenbart uppsåtlig torde det vara lättare att finna att den är grov. Jareborg m.fl. menar att gärningar som är främmande för spelets idé inte kan privilegieras straffrättsligt.⁷³ Här kan alltså inte samtycke användas då en person inte kan samtycka till en gärning som inte går att förutse, och inte heller social adekvans kan komma på fråga.⁷⁴ Malmsten förklarar att våldsgärningar inte bör vara tillåtna om de företas för att uppnå andra än idrottsliga mål.⁷⁵ Detta är även Harlevi inne på som anser att det, vid bedömningen av om handlingen är idrottsfrämmande, bör läggas stor vikt vid dess syfte. Om det inte finns ett idrottsligt syfte med handlingen så är den inte försvarlig och således inte fri från ansvar.⁷⁶ Det är gränsdragningen mellan regelvidrigt och idrottsfrämmande våld som ofta leder till problem.⁷⁷

5.4 Tidigare underrättsavgöranden

I ett fall från Svea hovrätt, RH 1995:23, var det en fotbollsspelare som under en pågående match tilldelat en motspelare ett knytnävsslag i ansiktet. Slaget hade skett efter att spelet var avblåst, och hovrätten fann att den tilltalade haft uppsåt till den våldsamma handlingen. Hovrätten betonade att sådana regelstyrda lagsporter så som fotboll, där spelet och stämningen kan ha en intensiv karaktär, kan motivera en mer tolerant straffrättslig bedömning. Gränser måste däremot sättas för toleransen och en uppenbar sådan är när kampen har avslutats. Hovrätten konstaterade att en motsvarande gräns kan dras när spelets blåses av under pågående match.⁷⁸ Av underrättspraxis framgår det således att uppsåtligt användande av våld

⁷² SOU 1988:7 s. 137.

⁷³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 162.

⁷⁴ Lindholm (2014a) s. 197 f.

⁷⁵ Malmsten (1985) s. 204.

⁷⁶ Harlevi (2009) s. 215.

⁷⁷ Lindholm (2014a) s. 198.

⁷⁸ RH 1995:23.

mot en motspelare, när spelet har blåsts av, kan leda till straffrättsligt ansvar.⁷⁹

I ett äldre fall från Svea Hovrätt rörde det sig om en ishockeyspelare som tilldelat en motspelare ett slag med sin klubba. Hovrätten konstaterade att varje spelare med hänsyn till spelets natur har att räkna med en hårdhänt behandling och möjligheten att erhålla eventuella slag och ådraga sig skador. I det här fallet hade målsägande dock spelat iväg pucken och därefter blivit slagen. Hovrätten ansåg då att en spelare, sedan denne fullgjort en uppgift i spelet och spelet pågår på en annan plats på planen, inte ska riskera att bli utsatt för våld. Således dömdes den tilltalade för misshandel.⁸⁰

I RH 2011:62 gällde det även där ett knytnävsslag mot ansiktet i samband med en fotbollsmatch. I fallet hade spelarna befunnit sig 40-50 meter från där bollen spelades och den tilltalade hade uppsåtligen och oprovocerat slagit till målsägande. Hovrätten konstaterade att gärningen skett på en helt annan del av planen än där spelet med bollen ägde rum och att den inte varit ett led i spelet eller hade med spelets idé att göra.⁸¹

5.5 Liljadomen

I och med domen mot Jakob Lilja, den 10 juli 2018, gav HD sitt första prejudikat gällande straffbarhet för idrottsvåld. HD klargjorde att för sporter som ishockey och liknande innebär bestämmelsen om samtycke att sådana handlingar som är förenliga med spelets regler är att anse som tillåtna. Gällande handlingar som är regelvidriga men naturligt förenade med idrotten kan samtyckesbestämmelsen användas endast till en viss utsträckning. Tillåtligheten för sådana gärningar måste därför grundas på en

⁷⁹ Jfr utöver det beskrivna rättsfallet bl.a. Jönköpings TR, B 101/75, Borås TR, B 684/76, Lindesbergs TR, B52/80.

⁸⁰ Svea Hovrätt, mål B 76/55, dom 1956-05-26.

⁸¹ RH 2011:62.

för idrotten tillskapad undantagsregel som ytterst bygger på det samhälleliga intresset av idrottsutövning. Regeln borde enligt HD formuleras som så att sådana handlingar som visserligen inte är tillåtna med stöd av deltagande spelares samtycke, men som ändå sker inom spelets ramar, är att anse som tillåtna.⁸²

Vad gäller handlingar som är företagna utan direkt koppling till spelet så måste gränsen för vad som, enligt läran om social adekvans, kan anses vara tillåtet sättas snävare än gällande handlingar som har direkt koppling till spelet.⁸³

Vidare underströk HD att ett uppsåtligt orsakande av skada aldrig kan ligga inom spelets ramar. En gärning som däremot är tillåten med stöd av den uppställda undantagsregeln ska normalt inte anses innefatta ett otillåtet risktagande, oavsett om gärningen leder till mer allvarliga skador.⁸⁴

HD gjorde bedömningen att crosscheckingen⁸⁵ utdelad av Lilja inte kunde rättfärdigas med stöd av samtyckesbestämmelsen. Gärningen hade begåtts under pågående spel men ansågs ha utdelats utan direkt samband med spelet. Då ska gränsen för vad som är tillåtet sättas snävare. Vidare hade gärningen begåtts med uppsåt och slutsatsen blev att Lilja hade begått ett misshandelsbrott av normalgraden.⁸⁶

⁸² NJA 2018 s. 591 punkt 18-19.

⁸³ Ibid. punkt 20-22.

⁸⁴ Ibid. punkt 24-26.

⁸⁵ Se tacklingen i: Lundell, Johan, ”Se Jakob Liljas crosschecking”, SVT Sport, 2018-05-30, <www.svt.se/sport/ishockey/se-liljas-crosschecking> (besökt 2018-12-22).

⁸⁶ NJA 2018 s. 591 punkt 27-31.

6 Analys

Ansvarsfrihet i det enskilda fallet grundar sig, som utredningen visar, antingen på samtycke eller en allmän undantagsregel om social adekvans. I vilken utsträckning samtyckesbestämmelsen kan användas för att motivera ansvarsfrihet råder det bevisligen delade meningar om. En del menar att den som utsätter sig för en risk får anses ha samtyckt till att risken förverkligas medan andra anser att endast deltagandet inte betyder att man godtar skadan i det enskilda fallet. Det finns inte heller någon generell gräns för vilket våld som kan accepteras enligt den allmänna undantagsregeln om social adekvans. Det varierar helt enkelt från sport till sport och beror på det gällande interna regelverket. Det verkar dessutom vara förhållandevis oklart, både i doktrin och i underrättsavgöranden, vilken grund som ska användas för att fria vissa våldsgärningar inom idrott från ansvar. I den, av HD skapade, allmänna undantagsregeln för idrott går det däremot att tyda en rangordning. Handlingar som visserligen inte är tillåtna med stöd av samtyckesbestämmelsen, men som ligger inom spelets ramar är att anse som tillåtna. Jag tolkar den regeln som att samtyckesbestämmelsen ska användas i första hand, och när det inte är möjligt prövar man med den allmänna undantagsregeln. Således används här social adekvans just som en rättfärdigande slasktratt likt Jareborg menar.

6.1 Inom spelets ramar

HD talar i prejudikatet om att gärningar som ligger inom spelets ramar är tillåtna. Begreppet tycks användas på samma sätt som Jareborg använder begreppet ”i enlighet med spelets idé”. Sådana handlingar som faller inom spelets ramar ska alltså vara ansvarsfria enligt en allmän undantagsregel om social adekvans. E contrario, och med stöd av doktrin och underrättspraxis, ska handlingar som faller utanför spelets ramar vara föremål för ett straffrättsligt förfarande. Följer gör en analys av utredningen i syfte att

utröna omständigheter, eller snarare faktorer som påverkar huruvida en våldsgärning ska anses ligga innanför eller utanför spelets ramar.

I de lagsporter som utreds är spelets huvudsakliga idé rimligtvis att göra fler mål än motståndaren. En första faktor som kan tas fram är då att våld som förekommer när spelet tillfälligt blåsts av under matchen eller när matchen är slut, inte ligger inom spelets ramar. Matchen ska avgöras under pågående spel och det går inte att göra mål när matchen är avblåst. Att våldsgärningar som är företagna när spelet inte är igång kan föranleda straffansvar framgår också tydligt av tidigare domstolsavgöranden. Vad som hör till spelets idé är däremot kanske inte endast att vinna matchen? Idén för den specifika idrotten måste anses bredare än så. Annars hade det varit en enkel gränsdragning att göra mellan gärningar som företas under pågående spel och gärningar som företas när spelet är avblåst. Inom framför allt ishockey verkar visst utövande av våld tillhöra spelet och således ligga inom spelets ramar, även när det är avblåst. Sneglar vi över andra sidan Atlanten går det nog att säga att våld och slagsmål, även efter avblåsning, tillhör spelet och till och med är en av tjuvningarna med just ishockeyn. Riktigt på samma sätt är det visserligen inte här i Sverige, men slagsmål efter avblåsning är inte ovanligt. I sådana fall tror jag att samtyckesbestämmelsen friar från ansvar i de flesta fallen, åtminstone när det rör sig om rent slagsmålsliknande situationer. Svårare blir det däremot när våldsgärningen snarare är ett överfall mot en motspelare som inte kan anses ha samtyckt till det. Av underrättsavgöranden, samt HD:s dom mot Lilja, verkar en allvarlig våldsgärning företagen efter avblåsning, mot en spelare som inte kan anses ha samtyckt till våldet, inte heller kunna rättfärdigas med stöd av en allmän undantagsregel om social adekvans.

När spelet pågår tycks det läggas stor vikt vid om gärningen har begåtts i samband med spelet när man bedömer om gärningen är i enlighet med spelets idé. Det är klarlagt att gärningar som inte har direkt koppling till spelet ändå kan anses tillåtna. Den gränsen ska visserligen, enligt HD, sättas snävare än när gärningen har direkt koppling till spelet. I ett av de ovan

redogjorda rättsfallen gällande en fotbollsmatch utdelades slaget 40-50 meter från bollen och spelet. I ett annat av hovrättsfallen hade hockeyspelaren spelat iväg pucken och därefter blivit slagen när spelet fortsatte på andra sidan rinken. I HD-fallet mot Lilja ansågs crosscheckingen inte heller utförd i samband med spelet då pucken befann sig sex-åtta meter bort och ingen av de inblandade påverkade spelet. Det blir oundvikligen en svår bedömning som ska göras när man prövar om gärningen har begåtts i samband med/ i koppling till spelet. Avstånd till bollen/pucken och de iblandades påverkan på det direkta spelet borde emellertid kunna utgöra riktlinjer.

Både Malmsten och Harlevi talar om att stor vikt ska läggas vid gärningens syfte när man bedömer huruvida den är i enlighet med spelets idé. Frågan är när en gärning anses ha ett idrottsligt syfte. Det finns fall när detta är uppenbart, t.ex. när en spelare tacklar en motspelare för att hindra denne från att göra mål. Men hur är det om en spelare tacklar motståndarlagets bästa spelare så att denne skadas, när bollen och spelet är på andra sidan planen? Tacklingen är uppenbart vidtagen för att göra motspelaren ospelbar och således vinna fördel till det egna laget. Det är i ett sådant fall inte enkelt att rakt av konstatera att gärningen inte har ett idrottsligt syfte. Om det rör sig om uppsåtligt orsakande av allvarlig skada kan det aldrig anses ligga inom spelets ramar, vilket HD konstaterade i domen mot Lilja, och således behöver man inte klargöra gärningens syfte. När det istället är en mer bagatellartad skada borde bedömningen bli aktuell. Genom att ta hjälp av idrottens egna regelverk går det att få vägledning. Malmsten och Hubinette menar att när det rör sig om övergrepp som uppenbarligen gått ut på att skada motståndaren så föreligger en, inom idrottens regelverk, straffbar handling. En gärning som vidtas endast för att skada motspelaren har således inte något idrottsligt syfte och ligger då inte inom spelets ramar.

Idrottens karaktär, framför allt i form av fart och intensitet, får också betydelse vid bedömning av om våldet kan anses tillåtet. Som nämns i ett av underrättsfallen så har varje spelare med hänsyn till spelets natur att räkna

med en hårdhänt behandling och möjligheten att erhålla eventuella slag. Ishockey är en mycket intensiv och fartfylld idrott där det egna regelverket tillåter en hel del våld. Rimligtvis är då utrymmet för vilken typ av våld som ryms inom spelets ramar bredare än vad som gäller för t.ex. fotboll och innebandy.

6.2 Är gällande rättsläge förutsebart för idrottsutövaren?

Nedanstående resonemang utgår framför allt från rättssäkerhet i form av förutsebarhet. Fokus ligger naturligt på HD:s prejudikat från den 10 juli 2018 och hur detta har påverkat rättssäkerheten för idrottsutövaren.

Under kapitel 5 har jag konstaterat att det råder viss oenighet i doktrin angående vilken ansvarsfrihetsgrund som ska användas för att rättfärdiga en våldsgärning på idrottens område. Underrätterna använder sig till synes i synnerhet av samtycke för att fria från idrottsvåld. Detta trots att man inom den straffrättsliga doktrinen ändå tycks förespråka användningen av social adekvans. Det går att hävda att detta är ett problem ur ett rättssäkerhetsperspektiv. När flera ansvarsfrihetsgrunder tillämpas blir det såklart oförutsebart för idrottsutövaren huruvida en viss ansvarsfrihetsgrund kan komma att bli tillämplig eller inte i deras specifika fall. Även om HD nu verkar ha klargjort att den allmänna undantagsregeln ska tillämpas i andra hand, när samtyckesbestämmelsen inte är tillämplig, så ser jag det inte som ett större problem huruvida ansvarsfrihet följer av samtycke eller social adekvans. Ansvarsfrihet till följd social adekvans tycks vara aktuellt i alla de fall som samtycke är det. Således kan jag tycka att samtyckesbestämmelsen är överflödigt på idrottens område, och att den allmänna undantagsregeln om social adekvans är tillräcklig. Problemet ur ett rättssäkerhetsperspektiv ligger snarare i att det är svårt för idrottsutövaren att förutse vilka gärningar som ligger inom spelets ramar och således kan rättfärdigas.

Ett av villkoren för rättssäkerhet som Frändberg talar om är att rättssystemet ska ställa upp klara och adekvata regler. Den lagstadgade ansvarsfrihetsgrunden samtycke är väletablerad och det råder enighet kring rekvisiten som ställs upp för att bestämmelsen ska bli tillämplig. Just på idrottens område råder däremot viss oenighet kring vad man kan anses ha lämnat ett giltigt samtycke till, men också hur långt försvarlighetsbedömningen av graden våld kan sträckas. Jag tycker således inte att det går att säga att det är förutsebart för en idrottsutövare just vilken typ av våld som man kan anses ha samtyckt till genom deltagandet. Därtill finns däremot, som sagt, även ansvarsfrihetsgrunden social adekvans som verkar komplettera den lagstadgade regeln om samtycke. Den av HD skapade undantagsregeln är till synes flexibel och omfattande. Detta är ur ett effektivitetsskäl bra och gör det enkelt för den dömande makten att anpassa sig från fall till fall i sin bedömning. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det dessvärre just detta som gör att rättsläget tycks vara aningen oförutsebart för den enskilde idrottsutövaren. Däremot ställer faktiskt HD upp en del riktlinjer eller faktorer som påverkar huruvida gärningen ska falla inom spelets ramar. Dessa behöver nog kompletteras med riktlinjer från andra underrättsavgöranden och från doktrin för att rättsläget kan sägas vara tillräckligt förutsebart. Efter någorlunda grundligt studerande av ämnet kan en jurist med stor sannolikhet få en ungefärlig bild av vilka gärningar som ska föranleda straffansvar. För en idrottsutövare som är icke-jurist är det däremot mycket svårare.

Leijonhufvud m.fl. anser vidare att förutsättningar för förutsebarhet skapas då lika fall behandlas lika. Inget fall är identiskt med ett annat och således kommer det alltid finnas större eller mindre brister i enhetligheten vid rättstillämpningen. Lilja nämner att han har sett många andra fula handlingar på en idrottsplan som inte blivit föremål för straffrättslig prövning vilket givetvis är ett problem. Eftersom att prejudikatet från HD kan tyckas vara aningen generellt utformat, så kommer det problemet till viss del kvarstå. Det är däremot, i min mening, oundvikligt att det föreligger ett relativt stort utrymme för bedömning i det enskilda fallet just för våld på

en idrottsplan. Framför allt då den specifika idrottens egna regler och karaktär ska tas i beaktning vid bedömningen av om en våldsgärning ligger inom spelets ramar.

6.3 Avslutande kommentar

Avsaknaden av ett prejudikat på området gjorde att rättsläget var till en viss grad oklart. Bristen låg framför allt i rättssäkerheten och mer specifikt i att en idrottsutövare inte kunde förutse när dennes handlingar på idrottsplanen kunde leda till straffansvar. HD:s prejudikat har till rättsläget bidragit med tydliggörande av ansvarsfrihetsgrundernas förhållande till varandra, men framför allt till en ökad förutsebarhet då det är klarlagt att gärningar utanför spelets ramar kan bli föremål för straffansvar. Däremot anser jag att problemet med vilka gärningar som faller utanför spelets ramar till viss del kvarstår. Jag har därför svårt att säga att rättsläget, för en idrottsutövare, är tillfredsställande rättssäkert.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1984/85:32 Om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.

Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).

SOU 1988:7 Frihet från ansvar: om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet.

Elektroniska källor

Carlsson, David, ”Det är inte skitbra för andra spelare kanske”, Kvällsposten, 2018-07-10, <www.expressen.se/kvallsposten/sport/hockey/shl/jakob-lilja-doms-for-misshandel/> (besökt 2018-11-19).

Göransson, Carl & Kihlström, David, ”Domen en bra signal till idrottsvärlden”, TT, 2017-09-26, <www.affarsliv.com/sport/domen-en-bra-signal-till-idrottsvarlden-om4828465.aspx> (besökt 2018-11-20).

”Johan Lindholm”, Nordstedts juridik, <www.nj.se/expertter/johan-lindholm> (besökt 2018-12-17).

”Krister Malmsten”, Nordstedts juridik, <www.nj.se/expertter/krister-malmsten> (besökt 2018-12-17).

Lundell, Johan, ” Se Jakob Liljas crosschecking”, SVT Sport, 2018-05-30, <www.svt.se/sport/ishockey/se-liljas-crosscheeking> (besökt 2018-12-22).

Nilsson, Alexander, "Lång avstängning för Lilja efter överfallet", Kvällsposten, 2015-03-07, <www.expressen.se/kvallsposten/sport/lang-avstangning-for-lilja-efter-overfallet/> (besökt 2018-11-19).

Wennerholm, Mats: "Wennerholm, Skickar en signal som är farlig", Sportbladet, 2018-07-10, <www.aftonbladet.se/sportbladet/a/gPA2yB/wennerholm-skickar-en-signal-som-ar-farlig> (besökt 2018-11-20).

Litteratur

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, 'Täckningsprincipens ABC', *Juridisk Publikation*, Nummer 02/2009, s. 265-273.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2., [omarb.] uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik, 'Brottsbalken m.m. \ 24 kap. Om allmänna grunder för ansvarsfrihet (2018-11-09), Zeteo, kommentaren till 24 kap. 7 § BrB.

Frändberg, Åke, 'Om rättssäkerhet', *Juridisk tidskrift*, Nummer 2, 2000/01, s. 269-280.

Harlevi, Johannes, 'Hjältar eller brottslingar: Straffansvar för våld under idrottsutövande?', i: Malmsten, Krister (red.), *Artikelsamling 2008*, Svensk idrottsjuridisk förening, Stockholm, 2009.

Hübinette, Anders & Malmsten, Krister, *Idrottens bestraffningsregler: Med kommentar*. 6., [rev.] uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne & Ågren, Jack, *Straffansvar*, 9., [omarb.] uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2015.

Lindholm, Johan, *Idrottsjuridik*, Nordstedts juridik, Stockholm, 2014 (benämns: Lindholm (2014a)).

Lindholm, Johan, 'Idrottens rättsliga särart', i: Malmsten, Krister (red.), *Artikelsamling 2014*, Svensk idrottsjuridisk förening, Stockholm, 2014 (benämns: Lindholm (2014b)).

Malmsten, Krister, 'Idrottsvåld – regelkonformitet och rättsenlighet', i: Jareborg, Nils & Träskman, Per Ole (red.), *Skuld och ansvar: straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*, Iustus, Uppsala, 1985.

Malmsten, Krister (red.), *Idrottsvåld och idrottstvister: 138 rättsfall*, Fritze, Stockholm, 1994.

Malmsten, Krister, 'Konfliktlösning inom idrottsrörelsen', *SvJT* 1995 s. 497-509.

Malmsten, Krister, 'Culpavariabler vid idrottsskador', i: Malmsten, Krister (red.), *Artikelsamling 2000*, Svensk idrottsjuridisk förening, Farsta, 2001.

Pallin, Christer, 'Svensk idrotts organisation och uppbyggnad – igen', i: Malmsten, Krister (red.), *Artikelsamling 2013*, Svensk idrottsjuridisk förening, Stockholm, 2013.

Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Nordstedt, Stockholm, 1976.

Svensson, Erik, 'Social adekvans i straffrättsdogmatiken', *SvJT* 2016 s. 399-416.

Zila, Josef, 'Om rättssäkerhet', *SvJT* 1990 s. 284-305.

Övrigt

Riksidrottsförbundet, *RF:s stadgar i lydelse efter RF-stämman 2017*.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1993 s. 553.

NJA 1997 s. 636.

NJA 2009 s. 776.

NJA 2014 s. 808.

NJA 2015 s. 45.

NJA 2018 s. 591.

Hovrätterna

Svea Hovrätt, mål B 76/55, dom 1956-05-26.

Svea Hovrätt, RH 1995:23.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2011:62.

Tingsrätterna

Jönköpings tingsrätt, mål B 101/75, dom 1975-04-02.

Borås tingsrätt, mål B 684/76, dom 1976-11-16.

Lindesbergs tingsrätt, mål B 52/80, dom 1980-08-28.